

<https://cyberleninka.ru/article/n/sindrom-defitsita-vnimanija-i-giperaktivnosti-sovremennye-printsipy-diagnostiki-i-lecheniya/viewer> (data обращения 27.11.2020)

7. КОЛЕСОВ Д.В. Биология: Человек. 8 класс: учебник/ Д.В. Колесов, Р. Д. Маш, И.Н. Беляев, - 3-е изд., стереотип - М.: Дрофа, 2016. - 416с.: ил. https://tepka.ru/biologiya_8/14.html (data обращения 20.11.2020)
8. ЛУРИЯ А. Р. Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 384 с. ISBN 5-7695-1013-7.

SOCIETĂȚI FAVORABILE INCLUZIUNII: PREOCUPĂRI ȘI REALIZĂRI

Batog Mariana,
cercetător științific, Institutul de Științe ale Educației
doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Rezumat

Țările Europene se confruntă cu provocări socio-economice majore, care afectează în mod semnificativ viitorul său comun. Europa caută soluții la provocările societale. Societăți favorabile incluziunii, inovatoare și reflexive, constituie una din cele 7 provocări societale reliefate în cadrul programului „Orizont 2020”. În acest articol reflectăm preocupările în construirea societății incluzive, analizăm constatările studiilor realizate în acest domeniu și expunem aspectele pozitive obținute în incluziunea copiilor cu CES, în context național.

Cuvinte cheie: societate favorabilă incluziunii, incluziunea copiilor cu CES, probleme ale incluziunii, aspectele pozitive ale incluziunii.

Summary

European countries face major socio-economic challenges, which significantly affect its common future. Europe is looking for solutions to societal challenges. Inclusive, innovative and reflective societies are one of the 7 societal challenges highlighted in the Horizon 2020 programme. In this article, we reflect the problems in building an inclusive society, analyze the findings of the studies carried out in this area and expose the positive aspects obtained in the inclusion of children with CES, in the national context.

Keywords: inclusive society, inclusion of children CER, problems of inclusion, positive aspects of inclusion.

Provocările societale actuale necesită o abordare europeană comună, bazată pe cunoștințe științifice. Europa caută soluții la provocările societale. În acest context remarcăm **Programul cadru pentru cercetare și inovare al Uniunii Europene „Orizont 2020”** - o parte esențială a *Strategiei Europa 2020*, a inițiativelor *O Uniune a inovării* și *Spațiului European de Cercetare*. „Orizont 2020” este cel mai amplu program de cercetare și inovare derulat vreodată de UE [5, p.5]. Beneficiind de susținerea politică a liderilor europeni, care au convenit că investițiile în cercetare și inovare sunt esențiale pentru viitorul Europei, plasându-le în centrul *Strategiei Europa 2020*, pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii.

Europa într-o lume în schimbare – Societăți favorabile incluziunii, inovatoare și reflexive, constituie una din cele 7 provocări societale reliefate în cadrul programului „Orizont 2020” [10]. Obiectivul general al acestei direcții de cercetare, este de a oferi soluții și de a sprijini societățile europene favorabile incluziunii, inovatoare și reflexive, în contextul unor transformări fără precedent și al unor interdependențe globale din ce în ce mai accentuate [4]. Țările Europene se

confruntă cu provocări socio-economice majore, care afectează în mod semnificativ viitorul său comun.

Societăți favorabile incluziunii, inovatoare și reflexive constituie o componentă esențială în cadrul provocării societale [4] și propune cercetări orientate pentru elucidarea următoarelor aspecte problematice:

- ✚ Mecanisme pentru promovarea dezvoltării inteligente, durabile și favorabile incluziunii.
- ✚ Politici, servicii, organizații, necesare pentru a construi în Europa societăți rezistente, favorabile incluziunii, participative, deschise și creative etc.
- ✚ Rolul Europei ca actor pe scena mondială – drepturile omului și justiția mondială.
- ✚ Promovarea unor medii durabile și favorabile incluziunii – planificare și proiectare urbană inovatoare etc.

Datele statistice atestă faptul că în Republica Moldova persoanele cu dizabilități reprezintă 5,2% din populația totală a țării, iar copiii cu dizabilități constituie aproape 2% din numărul total al copiilor din Republica Moldova [9]. Incluziunea socială a copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) este o problemă multiaspectuală și complicată pentru societatea noastră. Nu e vorba numai despre copii cu dizabilități fizice sau intelectuale, dar și cei din familiile social vulnerabile cu comportament deviant [11]. Reforma sistemului rezidențial a contribuit la micșorarea esențială a numărului de instituții rezidențiale și de învățământ special, dar și la reintegrarea copiilor în instituțiile de învățământ general și în comunități. Printre succesele obținute sunt schimbarea atitudinii față de psihologi, care erau văzuți ca psihiatri, și acceptarea de colaborare a părinților, copiilor cu acești specialiști. Printre obstacolele în calea incluziunii copiilor cu CES enumerăm:

■ colaborarea cu unii părinți lasă de dorit, care nu lucrează cu copii acasă lăsând totul pe seama școlii sau grădiniței;

■ într-o clasă sunt mulți copii cu CES, fiecare având un program individualizat;

■ comasarea claselor în scopul economisirii surselor financiare și supraîncărcarea profesorilor și cadrelor didactice de sprijin; nemulțumirea părinților copiilor tipici, care reproșează profesorilor că ei nu acordă atenția cuvenită copiilor lor;

■ discriminarea elevilor cu dizabilități locomotorii, deoarece sunt instruiți la domiciliu;

■ lipsa continuității în multe aspecte în educația incluzivă, este o problemă majoră care poate fi soluționată la nivel de minister [11].

Sondajele sociologice promovate de către L. Malcoci, doctor habilitat în sociologie și I. Chistruga – Sinchevici, doctor în sociologie au vizat aspecte importante și probleme referitoare la incluziunea elevilor cu CES [6; 7], pe care le expunem în cele ce urmează:

- Deși marea majoritate a profesorilor consideră că educația incluzivă este o practică bună, deoarece copiii cu dizabilități/cu CES se pregătesc pentru viață în școlile de masă, totuși o

bună parte din cei chestionați sunt de părerea că școala de masă nu este pentru toți copiii cu dizabilități. Astfel, ei acceptă integrarea în școală comunitară a copiilor cu dizabilități fizice, cu dizabilități de limbaj, cu deficiențe de învățare și mai puțin sau deloc - incluziunea copiilor cu dizabilități mintale și a celor cu tulburări emoționale, afective și de comportament [6, p.4].

➤ Marea majoritate a părinților copiilor tipici consideră că orice copil, indiferent de problemele de sănătate, poate frecventa școala. Cu toate acestea, părinții tipici mai curând acceptă incluziunea în școală a copiilor cu dizabilități fizice, decât a celor cu dizabilități intelectuale sau cu tulburări de comportament.

➤ Deși majoritatea părinților copiilor cu CES susțin incluziunea în școală a copiilor lor, menționând că astfel, copiii lor nu sunt izolați, comunică cu semenii, se dezvoltă mai bine, totuși, unii dintre ei, în special cei, copiii cărora au fost instituționalizați o perioadă mai îndelungată de timp, consideră că pentru copiii lor era mai bine la școala internat. Acest fapt este caracteristic mai mult familiilor vulnerabile [6, p.4].

Evaluarea efectuată la 13 lecții în 14 școli de către reprezentanții CRAP a confirmat faptul că în majoritatea școlilor elevii cu CES se simt bine la lecții, atmosfera este prietenoasă, cadrele didactice tratează copiii la egal [6]. Totodată, au fost evidențiate unele aspecte care necesită îmbunătățire, cum ar fi: trecerea de la instruirea frontală la instruirea individualizată, cu implicarea mai activă a elevilor cu CES în proces; elaborarea proiectelor lecțiilor de către cadrele didactice; adaptarea materialului pentru lecții în funcție de abilitățile copiilor; îmbunătățirea PEI-urilor etc.

Atât părinții, cât și pedagogii s-au dat cu părerea că educația incluzivă a avut un impact pozitiv destul de mare asupra copiilor cu CES. Marea majoritate a elevilor chestionați manifestă un grad înalt de **satisfacție de școală**. Mai bine de 90% din pedagogi/manageri consideră că în școală există un **mediu prietenos** pentru toți copiii, iar peste 80% s-au dat cu părerea că elevii cu CES sunt acceptați de către cadrele didactice și de către colegii lor, că toți elevii comunică între ei de la egal la egal [6]. Elevii de asemenea, au confirmat prezența mediului prietenos din școală. Totodată, profesorii au menționat și unele schimbări cu conotație negativă, cum ar fi: reducerea reușitei școlare a elevilor tipici, reducerea atenției acordate copiilor cu capacități, dereglarea lecțiilor de către copiii cu CES și cadrele didactice de sprijin [6, p.33].

Sondajul a mai scos în evidență faptul că, în toate școlile incluzive profesorii au întreprins activități de sensibilizare a părinților copiilor tipici, implicându-i în crearea mediului incluziv din clase. La întrebarea cum a influențat educația incluzivă asupra copiilor cu CES, marea majoritate a părinților copiilor tipici și ai celor cu CES au menționat că elevii cu CES au manifestat unele schimbări [6, p.26], pe următoarele dimensiuni reflectate în *Figura 1*.

O problemă importantă și actuală din domeniul psihologiei speciale este **problema dezvoltării afectivității elevilor cu dizabilitate mintală**. R. Moraru în studiile sale teoretico-empirice

evidențiază conceptul de dezorganizare afectivă și descrie profilul afectiv al copilului cu dizabilitate mintală ușoară, evidențiind corelația dintre activitatea intelectului și stările afective. Lumea afectivă a elevilor cu dizabilitate mintală este bulversată.

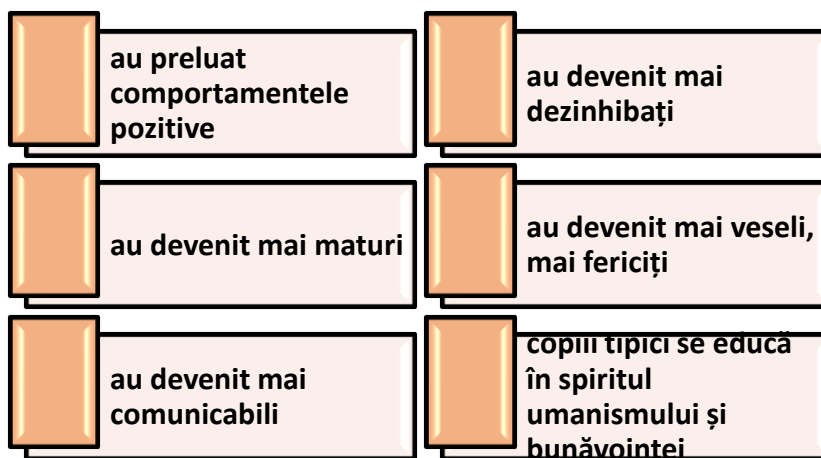

Figura 1. Dimensiuni ce reflectă schimbările elevilor cu CES în viziunea părinților.

Dezorganizarea afectivă se manifestă prin adoptarea de către copilul cu dizabilități mintale a unor comportamente de izolare, evitare, retragere în sine, ajungând până la grave dificultăți de integrare [8, p.136]. În simptomatologia comportamentului afectiv la copiii cu dizabilitate mintală depistăm: imaturitate afectivă, organizare întârziată a formelor de comportament afectiv intern, infantilism afectiv, insuficiență a controlului emoțional, carența relațional - afectivă. Inserția socială la acești copii, din cauza tulburărilor procesului de formare a eu-lui, creează întotdeauna o stare conflictuală.

În accepțiunea A. Cucer, doctor în psihologie, problematica nedevelopării sferei emoționale a copiilor cu dizabilități este întotdeauna de actualitate, deoarece aceștia reprezintă o categorie a populației cu o poziție evident dezavantajată față de alte categorii. Fiind una din problemele majore ea poate fi soluționată numai prin efortul comun al tuturor persoanelor interesate în integrarea copiilor cu dizabilități în mediul social [2, p.39]. Un mecanism important al intervenției psihologice în soluționarea problemelor opționale a copiilor cu dizabilități putem evidenția **formarea atitudinii pozitive a copilului și părinților acestuia față de activitățile psihologice**. Mecanismele specifice fiind: micșorarea tensiunii emoționale ale copiilor, includerea părinților în activitatea psihologică independentă cu copilul, mărirea încrederii părinților în posibilitatea de a obține rezultate pozitive; formarea contactului emoțional cu psihologul; formarea contactului emoțional al părintelui cu copilul [2, p.43].

Lipsa specialiștilor (logopezi, psihologi) în instituțiile educaționale și în centrele raionale și imposibilitatea de a acorda servicii calitative elevilor cu CES în funcție de nevoi [7, p.11], atestă datele altui studiu sociologic *Implementarea educației incluzive în Republica Moldova* [2017]. De asemenea, în acest cadru se constată următoarele bariere în implementarea educației incluzive:

■ Nivelul redus de informare a părinților copiilor cu CES despre procesul de educație incluzivă și frica lor de a-i integra în școlile/grădinițele din comunitate.

■ Nivelul de pregătire redus al elevilor tipici pentru cazurile de manifestare a unor situații de criză specifice copiilor cu dizabilități (în special, crize epileptice).

■ Posibilități limitate de instruire a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive. Lipsa literaturii metodice și a tehnicilor moderne de asistență.

■ Capacități limitate ale părinților de a face față situațiilor de criză manifestate de copiii lor, cum ar fi tentative de suicid, abuzul colegilor de clasă etc.

Majoritatea elevilor tipici și părinții lor susțin procesul de educație incluzivă și au o atitudine binevoitoare față de copiii cu CES [7]. Totuși, o parte dintre părinții elevilor tipici continuă să manifeste o anumită rezistență față de incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități mintale și a celor cu probleme de comportament.

Conform rezultatelor cercetării, majoritatea elevilor, profesorilor, părinților au menționat că educația incluzivă are un impact pozitiv asupra ambelor grupuri de elevi. Mai bine de 2/3 din cadrele didactice și managerii chestionați au menționat că în ultimii cinci ani în școlile lor s-au produs schimbări pozitive considerabile [7, p.3], în ceea ce privește unele aspecte pe care le reflectăm în *Figura 2*.

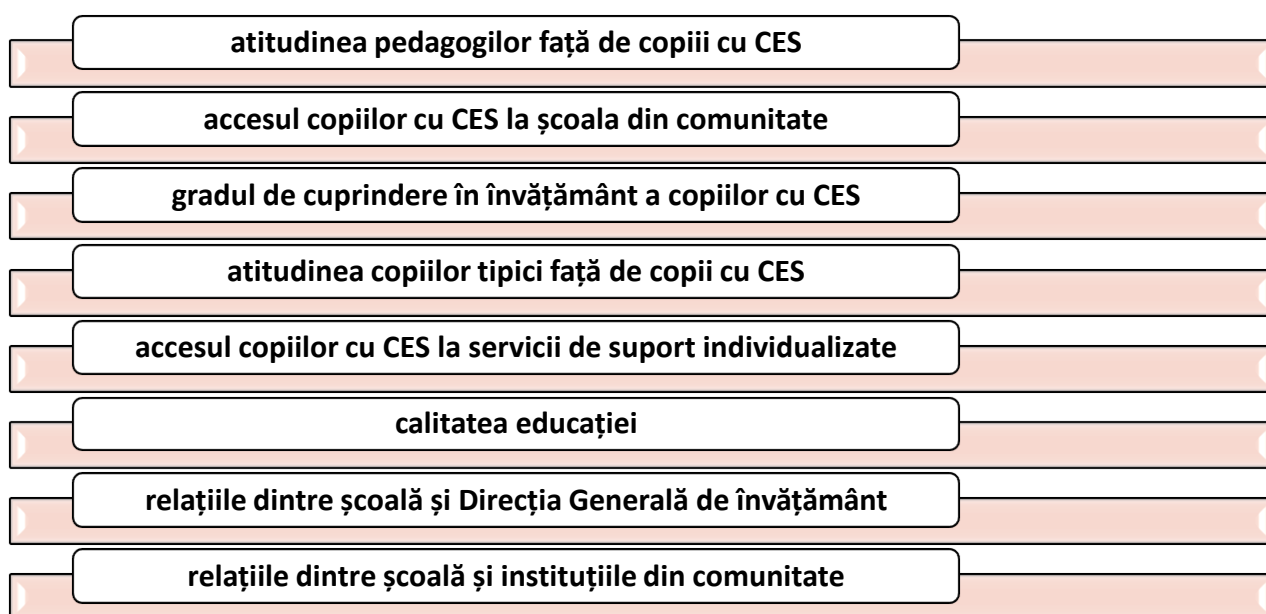

Figura 2. Schimbările pozitive în școli în urma implementării educației incluzive.

Probleme ale educației incluzive, dar și de suport și asistență psihologică a copiilor cu CES au fost discutate în cadrul Conferinței științifico-practice internațională *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții* din 18 octombrie 2019, desfășurată la Universitatea de Stat din „Alec Russo” din Bălți [3], în cadrul căreia au fost dezbătute problematicile actuale de către comunitatea academică.

Aspecte particulare referitoare la problemele incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova sunt conturate în „*Programul Național pentru Incluziunea Socială a Persoanelor cu Dizabilități pentru anii 2017-2022*” [9]. Printre problemele menționate în acest program enumerăm:

- ❖ insuficiența măsurilor de protecție socială a persoanelor cu dizabilități în comunitate;
- ❖ educarea unui număr semnificativ de copii cu dizabilități în medii școlare segregative (școli speciale, școli auxiliare), la domiciliu sau plasarea în instituții rezidențiale sociale;
- ❖ accesul redus al persoanelor cu dizabilități la servicii medicale, de abilitare și reabilitare de calitate;
- ❖ rata scăzută de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități ca rezultat al pregătirii profesionale deficitare, lipsei serviciilor de reabilitare profesională;
- ❖ participarea redusă a persoanelor cu dizabilități la viața politică, publică și culturală;
- ❖ nivelul scăzut de cunoaștere de către populație a drepturilor persoanelor cu dizabilități;
- ❖ mecanisme ineficiente de aplicare a legislației în vigoare și lipsa măsurilor active, care ar asigura obligativitatea respectării acesteia etc.

O altă problemă este **lipsa datelor statistice dezagregate** cu privire la persoanele cu dizabilități, în special a datelor cu referire la tipul dizabilității, constituie o altă problemă, care reprezintă o dificultate în procesul de elaborare a programelor privind necesitățile persoanelor cu dizabilități. Atât la nivel internațional, cât și la nivel național se înregistrează creșterea numărului de persoane care suferă de **tulburări din spectrul autist** [9, p.9]. Dar și alte probleme, cum ar fi înțelegerea insuficientă, de către unii actori, a importanței incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități în diferite domenii ale vieții în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni.

În contextul promovării unui *Studiu privind educația incluzivă în Europa și în Republica Moldova: acomodarea rezonabilă, accesul la educație și nediscriminarea* (2018), parte a programului *Parteneriat pentru Buna Guvernare* [1, p.46], s-a constatat că Republica Moldova se confruntă încă cu diverse provocări critice, care împiedică educația incluzivă, cum ar fi:

- lipsa resurselor financiare; lipsa unui pachet minimal de servicii pentru copiii cu dizabilități și familiile acestora;
- lipsa sau insuficiența personalului de sprijin; lipsa sau insuficiența personalului și a unor specialiști (psiholog, psihopedagog etc.):
- lipsa de cunoștințe și motivația de a aplica abordări moderne de învățare în rândul angajaților mai în vârstă;
- barierele atitudinale ale cadrelor didactice în procesul de integrare a copiilor cu CES;
- nevoia de formare continuă a cadrelor didactice cu privire la modul de interacțiune cu copiii cu dizabilități, în special cu cei cu deficiențe mintale;

- formarea insuficientă a specialiștilor din diferite sectoare în ceea ce privește accesibilitatea, tehnologiile și mijloacele de asistență etc.;
- lipsa acomodării rezonabile pentru nevoile copiilor cu dizabilități și lipsa de cunoștințe și abilități legate de educația incluzivă în rândul personalului;
- atitudinea negativă, discriminatorie și stigmatizatoare a cetățenilor, a personalului administrativ și a cadrelor didactice față de copii cu dizabilități;
- mecanismele de aplicare ineficiente și lipsa unor măsuri active pentru respectarea legislației;
- lipsa sau insuficiența indicatorilor sociali pentru evaluarea eficacității problemelor de politică publică din domeniu, generând întârzieri în identificarea problemelor și posibilele soluții etc.

În concluzie intenționăm să relievez următoarele idei: politica care reglementează sistemele educaționale incluzive e necesar să ofere o viziune clară și conceptualizarea educației incluzive, ca o abordare pentru îmbunătățirea oportunităților educaționale ale tuturor elevilor și să sublinieze în mod clar că, implementarea eficientă a sistemelor educaționale incluzive este responsabilitatea partajată a tuturor educatorilor, a liderilor și a factorilor de decizie [12, p.22]. Principiile operaționale care reglementează implementarea structurilor și a procedurilor în cadrul sistemelor educaționale incluzive e necesar să fie cele ale echității, eficacității, eficienței și realizării rezultatelor tuturor părților interesate - elevilor, părinților și familiilor lor, profesioniștilor din domeniul educației, reprezentanților comunității și factorilor de decizie și să contribuie la consolidarea bunăstării psiho-emoționale a elevilor și a personalului implicat.

Bibliografie:

1. AST, F. *Studiu privind educația inclusivă în Europa și în Republica Moldova: acomodarea rezonabilă, accesul la educație și nediscriminarea*. Proiectul comun al Uniunii Europene și Consiliului Europei „Susținerea eforturilor naționale în prevenirea și combaterea discriminării în Republica Moldova”. Chișinău: Consiliul Europei, 2018. 57 p. [Accesat 15.10.2020]. Disponibil: http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Studiu-privind-educatia-incluziva_Ro.
2. CUCER A. Mecanisme ale intervenției psihologice în cazul tulburărilor emoționale la copii cu dizabilități. În: *Mecanisme ale intervenției în contextul asistenței psihologice*. Culegere de articole. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației. Tipogr. Cavaioli, 2015. p.39-56. ISBN 978-9975-48-101-4.
3. *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții*. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, ed. a 5-a, 18 octombrie 2019. Coord.: Prițcan V.; Zorilo L. et al. Bălți: S. n., (Tipografia din Bălți) 2019, 352 p. ISBN 978-9975-3302-8-2.
4. *Europa într-o lume în schimbare. Societăți favorabile incluziunii, inovatoare și reflexive*. [Accesat 01.11.2020]. Disponibil: <http://www.research.gov.ro/ro/articol/4061/programe-interna-ionale-programul-cadru-orizont-2020-provocari-societale-societa-i-favorabilereflexi>
5. *Horizon 2020 pe scurt. Programul-cadru pentru cercetare și inovare al Uniunii Europene*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2014. ISBN 978-92-79-38929-0.
6. MALCOCI, L.; CHISTRUGA – SINCHEVICI, O. *Incluziunea copiilor cu CES în școlile din comunitate. Studiu sociologic*. 2015. [Accesat 22.11.2020]. Disponibil: http://aliantacf.md/wp-content/uploads/2018/07/APSCF_incluziunea-copiilor-CES-2015

7. MALCOCI, L.; CHISTRUGA – SINCHEVICI, O. *Implementarea educației incluzive în Republica Moldova – studiu sociologic*. Chișinău: S. n., 2017 (Tipografia „Artpoligraf”). 95 p. ISBN 978-9975-3129-5-0.
8. MORARU, L. Caracteristici ale afectivității la elevii cu dizabilitate mintală. *Revista Psihologie. Psihopedagogie specială. Asistență socială*. 2018, nr.2 (51). p. 136-144. e-ISSN: 1857-4432, p-ISSN: 1857-0224.
9. *Programul Național pentru Incluziunea Socială a Persoanelor cu Dizabilități pentru anii 2017-2022*. HG. nr.723 din 8 septembrie 2017. [Accesat 25.09.2020]. Disponibil: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/11/Repu>
10. Provocări societale. [Accesat 16.11.2020]. Disponibil: <http://www.research.gov.ro/ro/content/exportpdf/node/4069>
11. *Realitățile incluziunii sociale a copiilor cu CES*. 2018. [Accesat 23.10.2020]. Disponibil: <https://stefan-voda.md/realitatile-incluziunii-sociale-a-copiilor-cu-ces>
12. VELIȘCO, N., BULAT, G.; BALAN, V. et. al. *Educația incluzivă. Unitate de curs*. Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. «Bons Offices»). 308 p. ISBN 978-9975-87-298-0.

TERAPIA PRIN DANS ȘI MIȘCARE – UN INSTRUMENT UTIL ÎN TERAPIA COPIILOR DIAGNOSTICAȚI CU ADHD

Nicolescu Alexandra-Cristina,
Drd., UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Rezumat

Tulburarea de hiperactivitate cu deficit de atenție (ADHD) reprezintă una dintre cele mai comune tulburări întâlnite la școlari și este diagnosticată mai des la băieți, decât la fete [14, p.19]. Simptomatologia ADHD se poate caracteriza prin hiperactivitate, impulsivitate, lipsa atenției și a concentrării, comportament agresiv [9, p.443], ceea ce poate conduce la dificultăți de funcționare și dezvoltare, dificultate în relaționare, imposibilitatea finalizării unei activități începute, dezorganizare etc.

Summary

Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) is diagnosed more often in boys than in girls [14, p.19], among the most common symptoms we can specify: hyperactivity, impulsivity, lack of attention and concentration, aggressive behaviour [9, p.443]. The use of dance/movement therapy can increase body dopamine levels [2, 8], improve well-being, communication, enhance patience and attention [14], increase self-esteem and body image confidence [6], improve sleep quality, stimulate immune response [1], improve memory [13, 1], but also improve the behaviour problem and attention problem [13].

Key-words: *hyperactivity, art therapy, dance, wellbeing.*

Primele descrieri cu privire la simptomatologia tulburării au fost realizate de către medicul psihiatru Heinrich Hoffman în anul 1845, într-o carte cu ilustrații destinată copiilor [19], ulterior medicul pediatru Sir George Still descriind simptomatologia specifică în cadrul mai multor prelegeri către Colegiul Regal al Medicilor din Londra, acesta explicând tulburarea drept „defect anormal de control moral la copii” [16, p.1008].

Studii cu privire la efectele terapiei prin dans și mișcare

Barkley (2004) citat de Grönlund et al. (2005) este de părere că practica regulată a mișcării se dovedește a fi deosebit de utilă în cazul copiilor diagnosticați cu ADHD, prin creșterea nivelului de dopamină din organism, aceasta fiind implicată în procesele de gândire și atenție [8]. De asemenea,